

Kuva suurista ikäluokista kirkastuu

kansalaisuus lienee se utopia, jota tästä näkökulmasta tavoittelemme.

Jyväskylässä vuonna 2004 järjestetyillä ensimmäisillä Kulttuuripolitiikan tutkimuksen päivillä käsiteltiin luovuuden kulttuurisia ulottuvuuksia. Kulttuurin suhde talouteen, mutta myös demokratiaan nousivat keskeisiksi teemoiksi päivien pääesitelmissä. Tätä samaa erittäin ajankohtaista teemaa kartoitetaan Construction of Cultural Policy -teoskin.

Anu Vehviläinen: *FM, yhteiskuntapolitiikan laitos, Joensuun yliopisto*

Erola, Jani & Wilska, Terhi-Anna (toim.): Yhteiskunnan moottori vai kivireki? Suuret ikäluokat ja 1960-lukulaisuus. Jyväskylä: SoPhi. 2004, 338 s.
Karisto, Antti (toim.): Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino. 2005, 365 s.

Kahden vuoden aikana on julkaistu kaksi poikkiteollista artikkelikokoelmaa suurista ikäluokista. Vuonna 2004 ilmestynyt Jani Erolan ja Terhi-Anna Wilskan toimittama Yhteiskunnan moottori vai kivireki? -teos on samalla myös professori Timo Toivosen 60-vuotisjuhlakirja. Toivonen on omissa tutkimuksissaan pitänyt esillä sukupolvi- ja kohorttitematiikkaa, joten suuria ikäluokkia tutkaileva teos sopii hänelle hyvin juhlakirjaksi. Viime vuonna ilmestyi puolestaan Antti Kariston toimittama kirja "Suuret ikäluokat". Se sisältää 13 itsenäistä artikkelia, jotka löytyvät kolmen väliotsikon – "Elämänkulku", "Sukupolvi ja politiikka" sekä "Tulevaisuus" – alta. Kariston kirjoittama johdanto "Suuret ikäluokat kuvastimessa" avaa lukijalle mainiosti tietä kirjan muihin artikkeleihin. Erolan ja Wilskan teoksen 16 artikkelia on ryhmitelty neljän alaluvun alle. Ensimmäisessä luvussa katse on 1960-luvun yhteiskunnassa ja instituutioissa, seuraavassa luvussa tarkastellaan yhteiskunnallisia rakenteita, kolmas luku valottaa 60-lukulaisten arvoja ja asenteita ja viimeisessä luvussa esiin nousee suurten ikäluokkien kulutuskäyttäytyminen.

Teokset tarjoavat siten yhteensä 29 tutkimusnäkökulmaa suuriin ikäluokkiin. Lähes poikkeuksetta artikkelit perustuvat kirjoittajien omiin empiirisiin tutkimuksiin. Laajasta kirjoittajajoukosta vain J.P. Roosin nimi esiintyy molempien teosten kirjoittajissa. Kun kummatkin kirjat käsittelevät vahvasti sukupolvitematiikkaa, on hienoa, että kirjoittajissa on sekä suurten ikäluokkien edustajia että nuorempaa tutkijapolvea, suurten ikäluokkien lapsiksi biologiselta iältään sopivia, 1970-luvun alkupuolella syntyneitä tutkijoita.

Tarkastelen kirjoja kolmen teeman valossa. Teemat ovat sukupolvinäkökulma, teokset suurista ikäluokista esitettyjä yleistyksiä kumoamassa ja kurkistuksia ikäluokkien tulevaisuuteen. Suuret ikäluokat ovat tutkimuskohteena vielä nuori ilmiö, joten heistä tehtyjen stereotyyppien ja yleistysten purkamiselle on aidosti tilaa. Tulevaisuuden toimijoina suuret ikäluokat ovat kiinnostavia sekä kulttuurisen käyttäytymisensä että julkisen talouden ja palvelutarpeen näkökulmista tarkastellen.

Erolan ja Wilskan kirjan nimi "Yhteiskunnan moottori vai kivireki?" on provokatiivinen ja uteliaisuutta herättävä. Alaotsikollaan "Suuret ikäluokat ja 1960-lukulaisuus" toimittajat viestittävät, että artikkeleissa suuria ikäluokkia peilataan erityisesti 60-lukulaisuuteen. Kariston kirjassa 60-lukulaisuus on sivummalla sen keskittyessä enemmän sukupolvinäkökulmaan ja suurten ikäluokkien tulevaisuuteen.

Molemmat teokset lähtevät liikkeelle suuria ikäluokkia koskevista rajauksista. Kummassakin huomioidaan määrittelyn ongelmallisuus. Voidaan puhua todella suurista ydinikäluokista (1946-49 syntyneistä), jolloin lapsia syntyi yli 100 000 vuodessa. Esitetyn laajemman tulkinnan mukaan kaikki vuosina 1945-54 syntyneet voidaan lukea suuriin ikäluokkiin. Kariston kirjassa Pekka Parkkinen tuo uuden näkökulman määrittelyyn. Hänen mukaansa "vanhat" suuret ikäluokat ovat kuolleisuuden ja maasta muuton vuoksi supistuneet jo niin, ettei termin tähän asti totutulle sisällölle ole enää perustetta. Parkkinen mukaan olisi järkevämpää ja sosiaalipoliittisesti perusteltua käsitellä suuriksi ikäluokiksi kaikki 1945-64 syntyneet.

Kummassakin kirjassa tarkastellaan sitä, mikä tekee suurista ikäluokista sukupolven ja mitä sukupolvelta tutkimusmielessä tarkoitetaan. Karl Mannheimin sosiologista sukupolvikäsitettä ja sen toimivuutta suurten ikäluokkien kohdalla erittelee Kariston teoksessa Matti Virtanen. Mannheimin mukaan sukupolvea ei voi olla ilman yhteisesti jaettu

kokemusmaailmaa ja erityisesti ilman herkässä nuoruusiässä koettuja kokemuksia. Virtasen mukaan suuria ikäluokkia yhdistäviä kokemuksia ovat, että he olivat sodasta selvinneiden miesten lapsia, heistä valtaosa oli syntynyt maaseudulla ja yhä useammalle tuli mahdollisuus mennä oppikouluun, päästä ylioppilaaksi ja myös yliopistoon. Merkittävää oli, että he aikuistuivat 1960-luvulla, jolloin uudet poliittiset ja kulttuuriset virtaukset saivat Suomessa sijaa.

Sekä Virtanen että J.P. Roos tarkastelevat mannheimilaista mobilisaatio-käsitettä, jonka mukaan sukupolven sisäiset jaot ovat vähintäänkin yhtä tärkeitä kuin polvien väliset erot. "Muutto maalta kaupunkiin, koulutustason nousu ja toimihenkilöistyminen ovat suurille ikäluokille kokemuksena yhteisiä, mutta samalla erottavia" kirjoittaa Virtanen. Suurten ikäluokkien kaksijakoisesta poliittisesta mobilisaatiosta Virtanen nostaa esille toisaalta yliopistonuorison vasemmistolaisuuden ja toisaalta maalle jääneiden innostuksen vennamalaisuudesta. Roos tarkastelee suurten ikäluokkien mobilisoitumista 1960-70-lukujen vasemmistolaisuuteen rysä- ja lumipalloteorioiden kautta. Roos kyseenalaistaa Mannheimin ajatuksen kokemusten erityisestä merkityksestä nuorelle ihmiselle todeten sen "nojaavan tuon ajan kehityspsykologiaan".

Kariston teoksessa Semi Purhonen tarkastelee suuria ikäluokkia kollektiivisen identiteetin ja samaistumisen kohteen näkökulmasta. Artikkelin empiirisenä aineistona on suurten ikäluokkien edustajille suunnatut narratiiviset elämäntalkuhaastattelut. Haastattelut tehtiin eliitille (väljässä mielessä) ja suurten ikäluokkien "taviksille". Tutkimuksen mukaan eliitin ja tavallisten ihmisten suhtautumistavat poikkesivat muun muassa samaistumisesta 1960-lukulaisuuteen: eliitille sillä tuntui olevan erityistä merkitystä, mutta tavallisille haastateltaville ei. Purhonen kiinnittää huomiota siihen, että monet tutkijat esittävät liian löyhästi yhtäläisyysmerkkejä koko ikäluokan ja 1960-luvun eliitin kokemusten välille. Hänen mielestään "suurten ikäluokkien" ja

"60-luvun sukupolven" termit samaistetaan liikaa toisiinsa. Purhosen mukaan käsitys suurista ikäluokista yhtenäisenä, samankaltaisten arvojen ja päämäärien yhdistämänä sukupolvena onkin pelkkä myytti.

Purhonenkin kritisoi Mannheimia. Purhosen mukaan mannheimilainen lähestymistapa on ongelmallinen silloin, kun kohteena on eliitin (poliittisesti mobilisoitunut sukupolvi) ja koko suuren massamittaisen sukupolven välinen suhde. Purhonen tarjoaa tilalle diskursiivista näkökulmaa, jonka mukaan yhteiskunnalliset sukupolvet ovat aina fundamentaalisessa mielessä kielellisesti rakentuneita. Tämä ilmenee ihmisten sukupolvitietoisuudessa ja käsitelmissä omista ja muista sukupolvista.

1990-luvun alkupuolelta lähtien on julkisuudessa esiintynyt puhetta, jonka mukaan suuret ikäluokat ovat kahmineet yhteiskunnan johtopaikat ja ovat työelämässä nuorempien tulppana. Molemmat kirjat selventävät kuvaa siitä miksi näin on, ja onko todella näin. Raimo Blomin ja Harri Melinin (Erolan ja Wilskan teos) artikkelin mukaan väite suurten ikäluokkien johtavasta asemasta Suomessa on liioiteltua. Heidän artikkelinsa perustuu vuosien 1981 ja 2000 välisenä aikana koottuihin tutkimusaineistoihin, joissa selvitettiin suurten ikäluokkien yhteiskunnallista luokkarakennetta. Tutkijoiden mukaan suuret ikäluokat ovat keskivertosuomalaisia, sijoittuvat samalla tavalla keskiluokkaan ja työväenluokkaan kuin muutkin aktiiviset ikäluokat. Blomin ja Melinin mukaan yhteiskunnan keskiluokkaistuminen koskee kaikkia ikäryhmiä. Tutkijoiden mukaan suuret ikäluokat ansaitsivat vähän enemmän kuin 18–65-vuotiaat keskimäärin. He korostavat analyysissään ajankohdan ja elämänvaiheen merkitystä tutkittaessa ikäluokkien yhteiskunnallista asemaa ja heidän paikkaansa luokkasuhteissa. "Vuonna 2000 suuriin ikäluokkiin kuuluvat olivat 50–55-vuotiaita. Tilastollisesti he olivat urakehityksen huipulla. He olivat siinä iässä, jossa yleensä ollaan johtajia, asiantuntijoita ja työnjohtajia", Blom ja Melin kirjoittavat. Heidän mukaansa suurten ikäluokkien lisääntyneet

asema asiantuntija- ja johtotehtävissä on paljolti peräisin myös työelämän rakenteellisesta muutoksesta ja siitä, että asiantuntija- ja johtotehtävät ovat ylipäänsä lisääntyneet. Ehkä suuria ikäluokkia kohtaan esitetyle nuorempien ikäluokkien "sukupuolvikateudelle" löytyy jonkinlaista perustetta viime vuosikymmenen alusta: suuret ikäluokat kärsivät lamasta vähemmän kuin heitä nuoremmat ja vanhemmat ikäluokat.

Karistonkin mukaan suurten ikäluokkien valta-aseman selittää parhaiten heidän tämänhetkinen ikänsä. "Kyse on siitä, että suomalaisen yhteiskunnan eliitit ovat sen ikäisiä kuin suuret ikäluokat sattuvat olemaan. Aika tekee pian tehtävänsä ja suurten ikäluokkien ote valta-asemista kirpoaa", hän tiivistää. Karisto kuitenkin myöntää, että suurten ikäluokkien vahvassa asemassa voi olla myös sukupolvivaikutusta.

Erolan ja Wilskan kirjassa Juha Kaskinen tarkastelee suuria ikäluokkia kuntien asiakkaina ja työntekijöinä. Hänen tulevaisuuteen painottuva artikkelinsa käsittelee palveluiden järjestämistä ja henkilöstön saatavuutta oloissa, joissa hoiva- ja terveyspalveluiden tarve kasvaa ja samaan aikaan työvoimaa tulee vähemmän työmarkkinoille kuin sieltä poistuu. Hän epäilee, että hyvinvointivaltion purkaminen voi osoittautua vaikeaksi ja muotoilee sen näin: "Suuret ikäluokat ovat olleet luomassa ja rahoittamassa suomalaista hyvinvointivaltiota, jossa kunnilla on ollut suuri rooli palvelujen järjestämisessä. Mentaalisessa mielessä he (suuret ikäluokat) toivonevat, että eläkkeelle siirtyessään he voivat nauttia sen palveluista".

Kaskinen päättää artikkelinsa kuitenkin uusiin näköaloihin esittäen kysymyksen, voisiko suuria ikäluokkia tarkastella resurssina ja ottaa huomioon, että he voivat muodostaa tulevaisuudessa myös maksavan asiakaskunnan eriytyneille palveluille. Seniorikansalaiset tulisi siten nähdä myös mahdollisena työvoimaresurssina ja kolmannen sektorin toimijoina ja heitä voitaisiin hyödyntää heidän

omien halujensa mukaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita hänen mielestään sitä, "että pistetään seniorikansalaiset hoivaamaan toisiaan, vaan että heidät integroidaan aidosti osaksi uutta hyvinvointiyhteiskuntaa...".

Kariston kirjassa Raija Julkunen tarkastelee suurten ikäluokkien työiän pidentämiseen tähtääviä politiikkatoimia. Hänen mukaansa politiikkaa, kuten jo toteutettu eläkejärjestelmän uudistus, voidaan muuttaa vaivattomasti, mutta eri asia on, muuttuuko kulttuurinen käyttäytyminen yhtä helposti. Julkusen mukaan edessä on ratkaisun vuodet: pian nähdään miten suuret ikäluokat alkavat toimia. Artikkelissaan hän pohtii myös suurten ikäluokkien motiiveja lähteä varhain eläkkeelle ja tuo esiin kolmannen iän käsitteen ja siihen kuuluvan ajattelumallin myönteisistä mahdollisuuksista toteuttaa itseään eläkkeellä ollessaan.

Myös Jyrki Jyrkämä käsittelee artikkelissaan (Kariston teos) kolmannen iän problematiikkaa tuoden keskusteluun kriittisiäkin huomioita. Hänen mukaansa kolmanteen ikään lastataan paljon odotuksia ja edessä voi olla asennoitumisongelmia. "Kolmannesta iästä voi tulla myös ulkoinen ja sisäinenkin pakkopaita: meidän on oltava aktiivisia, autonomisia, itseämme toteuttavia. Aktiivisuudesta tuleekin eräänlainen uusi ikääntymisnormi tai pikemminkin moraalinen velvollisuus", Jyrkämä kirjoittaa.

Molemmat teokset osoittavat, että suuret ikäluokat eivät ole olleet, eivätkä ole yksi ja yhtenäinen sukupolvi. On siis lupa odottaa, että myöskään eläkkeelle siirryttyään he eivät petä, vaan tulemme näkemään heissä heterogeenisen ikäihmisten joukon, joiden sosiaalista ja kulttuurista käyttäytymistä emme voi etukäteen tietää.

Yhdessä kirjat tarjoavat monipuolisen kuvan sodan jälkeen syntyneiden ikäluokkien elämänculusta, arvoista ja asenteista. Kollektiivisena massasukupolvena käsitettynä suuret ikäluokat ovat olleet

aitiopaikalla näkemässä ja kokemassa suomalaisen yhteiskunnan muutoksen. Suuret ikäluokat tulevat olemaan merkittävä väestöryhmä ainakin 20 vuotta eteenpäin. Heihin kohdistetaan myös paljon odotuksia ja toiveita. Yhteiskuntakehityksen kannalta on mielenkiintoista tietää yhä enemmän, mitä suuret ikäluokat itse ajattelevat omasta tulevaisuudestaan. Mitä he odottavat palveluilta ja asumiselta? Mikä on suhde omiin lapsiin ja perillisiin? Haluavatko he olla aktiivisia kolmasikäisiä vai vetäytyvätkö he hiljaisina eläkkeelle odottamaan "oikeaa" vanhuutta ja toimintakyvyn menetystä? Kariston sekä Erolan ja Wilskan kirjat herättävätkin ikäluokkien tulevaisuudesta enemmän kysymyksiä kuin antavat vastauksia. Kirjojen perusteella voi sanoa, että suurten ikäluokkien tähänastisesta elämästä on paljon merkittävää tutkimustietoa, sen sijaan suurten ikäluokkien tämä päivä ja huomen tulevat tarjoamaan tutkijoille lukuisia antoisia tutkimusaiheita.